

ՕՆ ՏՕԳՈՒԶՈՒՆՃՈՒ ԱՍՐԲՍԱ
ՕՍՄԱՆԱԼԵԱՐ ԵՒ Է ԲՈՒՍԼԱՐԸՆ
ԻԹՏԻՓԼԵՐԻ ՄՈՒՆԱՐԷՊԵԼԵՐ
(3444 Խնճի Նրախտէն պագընէ)

2.

1828

1828 սէնտսինին ապրիլ ամբնտա ,
իմբէրաթօր Նիգօլա հաղթելէրի, պա-
ղը Փըզրալարընը պէր վէճհի աթի
տէրճ իթտիկիմիդ պիր պէնանամէ ի-
լէ, տէվլէթի Ալիէնէ իլանը հարպ իթ-
միշ տիր : Օգուեանարըմըզ, պու քէր-
ըն նէշը օլունան պէնանամէ իլէ օլ
վագըթքի պէնանամէյի թէշպիհ ի-
տէճէքլէր տիր :

« Պիւքըշտէ ագտը միւսալէհա օ-
լունալըտան պէրու օն ալթը սէնէ կէշ-
տի . պու օն ալթը սէնէ զարֆընտա
Պապը Ալի իմզալատըղը շարթարը վէ
իթտիկի վատարը իճրա իթմէտի , եա-
խօտ պուշարըն իճրապըն թիւքէնմէզ
մէօհէթլէրէ թաալիզ իլլէտի :

« 1812 սէնտսինտէ ագտ օլունան միւ-
սալէհա հէնուզ իմզալանմըշ իքէն , Պա-
պը Ալի իթտիկի թէահիւտաթընըն թէ-
ճավիւզաթընը արթըրմազ իլլէն , Բու-
սիանըն պուշարընտուղու անզալը միւշ-
քիլէտէն պիւլա միւճաղաթ իսթիֆատէ
իտէպիլիւրմի զանն իթտի : Սըրպըլար
հազգընտա աթիվ ումուսի վատ օլուն-
մուշ իքէն , պուշարըն մուգապիլինտէ
Սըրպիսթան իւզըրինէ հիւճուս օլուն-
տու , վէ տէհէթլի զարար վէ զիւնան-
լար վէրիլտի : Ուլաճ վէ Պուղտան հազ-
լարընտա պիր թազըմ մուսթիւտաթ ի-
թասը թէէմին իտիլմիշ իտի , հալպու-
քի պուշարըն մուշարընի պիր նէվի
ղաապ ու թալան ուսուղի իլէ , պու սէ-
ֆիլ էնալէթլէր թէքմիլէն խարապ ի-
տիլտի :

« Պու սըրպարտա հալմէթլու իմբէ-
րաթօր Ալէքսանտը հաղթելէրի քէն-
տի գոււլվէթլին Պապը Ալի ալէյհինէ
չէվիլիւրէպիլի իտի , վէ հաթթա պու-
լունաուղու մէվգը իգթիլաթընճա ,
պու պապտէ հատտ ու հիսապա կէլ-
մէզ սուհուլէթլէրի տալի վար իքէն ,
իմբէրաթօրու միւշարիլէյս պէօլէ պիր
իճրատէ պուլունմասալ : Փաղաթ պու
տէրէճէ պիր մէսլէքի միւթէտիլանէ-
նին գըլմէթի պիլինմէտի : Պէշ սէնէ
Պապը Ալի իմբէրաթօր Ալէքսանտը
հաղթելէրի թէշպիպիւտաթ միւ-
սալէհաթընտա անէսի ալէյհինտէ պու-
լունաուղու վէ լաքին Պապը Ալի տէ 1814
վէ 1815 սէնտսինին մուհաճտաթընը
իճրա իթմէք իւղլէրէ , հիշ պիր քէֆա-
լէթ անտաթմէսի իւղլալամալլէ իտի :

« Պուղտանտա պիր ումուսի իթթի-
լալ գուհուրա կէլմէսիլլէ , Օսմանը հիւ-
քիւմէյի վէ միլլէթի , պիւլա իսթիսնա
գապալահաթը վէ գապալահաթըզ պիլ
ճիւմէ իթթիլան թէպապտընա գաղը
տիւշիւնմէէրէք պիր զարազ ու ատա-
վէթ իճրապընա պաշլատը : Բուսիա ,
բըէնա Իրօքսիւնթիլին իշպու թէշէպ-
պիւսիւնիւ լաքըզըլա թէքտիր իթտի ,
վէ իքի միլլէթլէրին համիսի մագաթըն-
տա պուլունտարազ , Տիլմանը հիւճու-
եուն թարաֆընտան իթթիլալ օլու-
նան թէտապիլի թէտաֆիլէյի վէ իլլին
սուրէթի մէշրուտա մէննինէ միւսաա-
տէ իլլէտի , վէ իսթիլալ չըզտարան-
լար իլլէ գապալահաթ օլմանան էհա-
լիլի պիւրիպիլլէրինէ գաղըշտըրմասալ
լիւզուսու իւզըրինէ Պապը Ալի նէզ-
տիլտէ իսրար իթտի : Ֆաղաթ Բու-
սիանըն պու նասիհաթլարը տիլլէնիլ-
մէտի :

« Բուսիա էլլիսի , պիհուտէ Պապը

Ալիէն սօն պիր խըտմէթ իթմէքլիկի
թէհըրիւպէ իլլէտի , սէֆիլի միւմաի-
լէյս պիհուտէ էհըրէ 1821 յուլիս 16
թարիլի պիր նօթա իլէ , Պապը Ալի-
էն սուլհ ու սալահ վէ սէլամէթ Եօլ-
լարըն կէօսթէրտի : Բուսիա սէֆիլի ,
թարիլտէ էմալի նամէսպուգ ճիւն-
էթլէր վէ տէհէթլի վուգուաթլար
պէյսինտէ չիքաեթթ իթտիքտէն
սօնրա , Տէրիսաապտէթտէն հարէքթի-
լէ մաթպույի մուֆաթիսամընըն էվամիլ
վէ թալիմաթընը իֆաեթ մէճպուր օլ-
տու :

« Պէնանամէյի մէզքիւրտէ պիր թա-
զըմ էհէնի շիքաեթթլէր թաաաաա
իտիլտիքտէն սօնրա , շու վէճհ իլէ տէ-
վամ օլունմուշտուր :

« Բուսիա տէվլէթլին շու հալ ու
մէվգըտա պուլունմասալ , նամուս վէ
մէնաֆիլի արթըզ միւսաապտէ իթմէ-
տիլիւնտէն , տէվլէթի միւշարիլէյսա
մուհաթէպէնին մուղիլըր նէթիլէրինի
մէնն իթմէք իւղլէրէ , օն ալթը սէնէ
միւթէմատիլէն լազըմ կէլէնի տիրիլ
իթմէմիլ օլունուղու հալտէ , պու քէր-
էննէ քէմալի թէնսիլֆէ Պապը Ալիէն
իլանը հարապ իտէր :

« Բուսիա տէվլէթլին սիւհա միւ-
րաճաաթ իթմէսի , Տիլմանը հիւճու-
եունուս տէվլէթի միւշարիլէյսաա
իսնտա իթտիկի իւղլէրէ , տէվլէթի Օս-
մանիէն ալէյհինտէ զարազ ու աաա-
վէթի օլմաաթտան տէյիլտիր , հաթ-
թա էկէր Բուսիա , տէվլէթի Ալիէն
իլէ մուհաթէպէ իթմէք , վէ եալաա
տէվլէթի միւշարիլէյսաա , մահվ ու
խարապ իլլէմէք էֆքաթընտա պու-
լունմուշ օլա , Պապը Ալի իլէ օլան
միւնապէպաթ մայիմա մուհաթէպէն
ֆըրաթ լիլիմիլ օլունուղունտան , պու
ֆըրաթլարը գալըրմազ իտի : Իմտի
Բուսիա տէվլէթի պու խուսուսուս , հազ-
գընտա իսնտա իտիլէն էֆքաթընտա օլ-
մաաթընտա պիր տէլիլի միւսաթիլ օլ-
տուղունու գանն իլլէր :

« Բուսիա հըրո ու թամա թաաալ-
վուր վէ նիւթէթլէրիլլէ միւթթաթթ
տէյիլ տիր , Տէվլէթի միւշարիլէյսա-
նըն գալանիլին պիր խալլը հիւքիւ-
մէթ վէ միլլէթլէրէ մալիւմ տիր :

« Բուսիա տէվլէթի , Լօնտրա մու-
հաթէսինին իճրապ իլլին , քէնտի միւթ-
թէֆիլէրի իլէ հէր վագըթ պիրլիք-
տէ հարէքթի վէ իսթիլարէ իթմէքլի-
կէ , վէ իթթիլալ օլունան պիր թէշէպ-
պիւսէ մէզհէպ վէ իսնանիէթ տույ-
ղալարը իգթիլապտընա եարաթմ իլլէ-
մէքլիկէ , վէ յուսիս ալթը թարիլի
մուհաթէտէ ահքաթընը իճրա թաթի-
մէք իւղլէրէ , եալընըզ հալը հալը-
ընտան միւթթէֆիտ պուլունմագըլըզ
վէ մուհաթէտէյի մէզքիւրէն ահքա-
թընը թէպտիլ նիւթէթլինտէ օլմաազ-
լըզա տայիմա հաղըր ու ամատէ տիր
իմբէրաթօր հաղթելէրի իշպու պէ-
հանաթտա միւնտէլէն նէթիլէրի
թահիլտէն սօնրա , սիւհալարըն ա-
շաղը ալաճազ տըր :

« Սէն-Բէթթէսպուրկ , ապրիլ 1828 : »

Բուսիանըն Պապը Ալիէն իլանը հարապ
իթտիկի կիւն , մարէշալ գօնթ տը վիւն-
ժէսթէյն Բրուսթու կէշէրէք , տէրհալ
Պիւքըշէլ զապթ վէ Իպրայիլի մուհաթ-
լէ իլլէմիշ տիր : Վէ օլ էսնատէ թու-
նա նէհրի թալմիշ օլունուղունտան , պիր
իւշիւնիլ ֆըրգալի ապքէրիէն նէհրի
մէզքիւրէն կէշէք իլլին թուլշա իլլէ
Իսապհա արաթընտա պիր ֆարաթտան
լիւնտա պիւլիւրիլէրտէ պիր սէտտ
իլլէա իլլէմիշ տիր : Իշպու ամէլիւտաթըն

խիթամընա տէկին պիր խալլը հաթթա
կէշտիքտէն սօնրա , նիհայէթ ապքէր
իմբէրաթօր հաղթելէրինին թահթը
նէհարէթլինտէ օլաաա , նէհրի մէզ-
քիւրու կէշմիշ տիր :

« Իպրայիլին ալլանմասընըն մալը Բու-
լարա չօղա օլմուշ տուր : Ջանն օլուն-
տուղունա կէօրէ , օլ գաաաթ ճէսիմ օլ-
մանան պու գալէնանն էօնիւնտէ Բու-
լարտան երկիրմի երկիրմի պէշ պին քի-
շի թէլէֆ օլմուշ տուր :

« Ասաքիլի Օսմանիէն Դուսմուտա
թէճէմիւլ իթմէքտէ իտի : Բուսլար ,
ճէսիմ պիր օրտու իլէ մուհաթաղա ի-
տիլմիշ օլան պու գալէնալ ալաաա-
աթգլարընտան , Սիլիսթըն իլէ էսիլի-
իսթանպօլ Եօլլարը արաթընտա , գա-
լէսլը մէզպուրէյի շարգ թարաֆըն-
տան մուհաթէր իթմիլլէր տիր : Պու
էսնատէ սըզ սըզ վուգու պուլան գալ-
կալարտա , աաաքիլի Դահանէ ֆէվգէ-
լատէ սուրէթտէ ճէսաթթ իպրազ , վէ
իսպահաթ ապքէրիէյի լաքըզըլա
թահիլ իտէճէք օլունուղու իսէ , աաա-
քիլի մէրգուլմէնն նէ տէրէճէլէրէ
վասլը օլապիլէնէքլէրին իսպաթ իլլէ-
միլլէր տիր :

« Պու արա բըէնա Մէնիլգօֆ Վարնայը
մուհաթէր իթմիլլէր : Բուսիա իմբէ-
րաթօրու յուլիսին երկիրմի պիրինճի
կիւնիւ օրաեա վասլը օլուն : Սեպտեմ-
բեր օնտա աաաքիլի Դահանէ շիտ-
տէթլէ գալէնաա չըգմը իսէ տէ , ա-
աաքիլի մէրգուլմէ կէրի սիւրիւլմիւշ
տիր : Սեպտեմբեր 20 տէ Բուսլար
թիւրքլէրին գոյտուղարը լաղըմարը
պօշա չըգաթաաաա , պիր տէլիք ա-
շըպ , սեպտեմբեր երկիրմի իւշիւնիւ
կիւնի , պիր ճիւլի մըզտար Բուս ա-
աաքիլի գալէնաա կիրմէք թէհըրպէ-
սինտէ պուլունմուշ իսէ տէ , սօնրաա
կէրի չէքիւլմէն մէճպուր օլմուշ , վէ
Բուսլարըն գալէնա իւղլէրին պիր հիւ-
ճուս իտէպիլլէնէթլինն թիւրքլէրին ա-
գըլարը իտիլիլիտէն , հոկտեմբեր 20 տէ
Դուստիլ քաշա թէսիլմ օլմուշ տուր :

« Դուսմու տիլարարը ալթընտա Օս-
մանլար էքթըր միւսաաթմէլէրտէ
թէլարիւզանէ հարաթթաթտա պուլուն-
մուշար տըր : Դէնէրալ Բէօղտէվիլ
պուշարըն թիւճաթա մուվաֆֆազ օլ-
մուշ իսէ տէ , քէնտի թարաֆընտան
տալիլ քէք չօգ թէնթաթ լիլիլիլ տիր
Պու արա գըշմէվիլիլ զաթէն իլլունլէ-
միլ օլուն , վէ եաղան գար Եօլլարը
կէշիլմէզ հալէ գօյմաղա պաշլատըն-
տան , Բուսլար գըշլըզարընա չէքիւ-
միլլէր տիր :

1829 սէնտսին մարտընտա , պիրի Բէ-
շիտ քաշա վէ տիլիլի գօնթ Տիլէպիլ
գօմանտաթ թահթընտա պուլունան
իքի օրտուլար , վիլուն իթմիշ օլան
աաաքիլի մուսալինէ իլլէ թահթիլ ի-
տիլմիշ օլունուղարը հալտէ , գարշը պէ-
գարշը պուլունմագտա իտիլէր :

« Ապրիլ օրթալարընա տօղուր Բուսլար
իքի գօյա թաթիմ օլունարազ , Բու-
նատան Հիւսօլա վէ Դալարաշա կէշ-
միլլէր տիր : Մայիս պէշտէ պիր ֆըր-
գա Բուս աաաքիլի Սիլիսթընի մուհա-
թէր իթմիլլէր : Եհվիլ մէզքիւրտէ
ժէնէրալ Բաթ սաաաղաթմ Բէշիտ քա-
շանն օրտուսուսու զալէպէ իտէրէք ,
Տէվիլ մէվգըլին գալթ իլլէմիշ տիր :
« Եհվիլ օն էհտիտէ Սիլիսթըն գա-
լէսը ալթը հաթթա մուհաթէրտէն
սօնրա , թէսիլմ օլմուշ տուր : Սաաա-
ղամ հաղթելէրի Բրօրաաթիլ թէքըր
ալմաղըլա ճահտ իթտիկի սըրաաա ,
Տիլէպիլ Եհնի Բաղար իւզըրինէ եիւ-

րիւմէքտէ իտի : Պու մահալլէտէ ժէնէ-
րալ Բաթ տիւշմէնն հարաթթաթընը
կէօղտէրէք , Տիլէպիլ տալիլ մուս-
վէնէթ իթմէքտէ իտի : Եհնի Բաղար
մուհաթէպէսի Բուսլար հազգընտա խա-
եըլը օլուն , ֆաղաթ Դուլէֆլա մու-
հաթէպէսինին մալը զալիպ թարաֆա
չօղա օլմուշ իսէ տէ , մարտ 29 տա վու-
գու պուլան մուհաթէպէնն մուղաֆ-
ֆէրիէթի գանղը թարաֆտա գալտը-
շընը գաաաղաաթըմը տըր : 2 իւնիլ
մուհաթէպէ խալլի միւստէթտէն պէ-
րու շիւպէլիլ օլունուղու հալտէ , էկէր
պիր ֆըրգա Բուս իհթիլաթ աաաքիլի
վիլունտիլլէ , մուղաֆֆէրիէթի Բուս-
լարա մէյլ իթմիլլէր օլաալար , զալէ-
պիլիլ հալէա շիւպէլիլ գալաճազ
իտի :

« Բուսլար Սիլիսթընի գալթ իթտիք-
լէր թաթտիրտէ , պիւլա մուսաթաա
Պալապարա կէշպիլիլիլ իտի :

« Սաաղը միւշարիլլէյի պիւթիւնա-
ղարը տիլգաթը Դուսմու իւզըրինէ
աթթ օլունտուղու սըրաաա , պիր թա-
զըմ Բուս ֆըրգալարը կիւնէլլէն վէ
սէսիլգէն Գանիլիք Եօլու իւզըրինէ ի-
լէրիլլէր տիր : Վէ հէր նէ գաաաթ
Օսմանլար մուսալիլիլ իթմիլլէր ի-
սէ տէ , Բուսլար Դանիլիք նէհրինի
կէշմիլլէր , վէ Բօթմէր Այոսաա կիր-
միլ տիր : Այնի վագըթտա ժէնէրալ
Բաթ տալիլ Պուրկաթ , վէ պիրպիլին
միւթէպըզ Պալգանըն միւթթէթի
կէշիլլէրին գալթ իթմիլլէր : Դէ-
ղալիք Սիլիլիլ Եաղընտա շիտտէթ-
լի պիր մուհաթէպէ վուգու պուլուն ,
վէ չէհրի մէզքիւր հիւճուս իլլէ ալլըն-
մըշ տըր : Տիլէպիլ Ետիլլէնէ տօղու
իլլէրիլլէպ , օգոստոսու պիրինճի կիւն-
լէրինտէ չէհրի մէզքիւրէ կիրմիլ տիր :

« Ասիաա Դօնթ Բաաքիլիլ թիւրք-
լէր քէնտի ճէնուպի իւլլէրինտէ
ղապթ իտիլ , թէքմիլ գուլվէթլէրին
շըմալ թարաֆընտա ճէմ իթմէլլէրինէ
մանի օլմագտա իտի : Դօնթու միւսա-
իլլէյս 1828 սէնտսին յուլիս երկիրմի իւ-
շիւնտէ Դարա գալէնաա իւզըրինէ պիր
հիւճուս գալթ իլլէմիշ , վէ յուլիս եի-
կիրմի տէօրթտէ Ագալալիլ գալէնաաթը
ղապթ իթմիլլէր : Պու մուղաֆֆէրի-
էթ իսպալիլ ալլընը ալլընաղ Դէրթ-
վիս վէ Բօթի պիւլա մուսալիլիլ թէս-
լիմ օլմուշար տըր : Օգոստոս պիրտէ
Բուս օրտուսու Ալաալիլիլ տօղու եիւ-
րիւմիլ տիր : Բաաքիլիլ ժէնէրալ
Մուրալիլիլ մէզքիւր գալէնանն էօ-
նիւնտէ պըրապարազ , քէնտիլիլ մէ-
թէրիլլէրտէ պուլունան Օսմանլը օր-
տուսուսա գաղը կիրմիլ տիր : Վէ ագ-
շամա գաաաթ տէվամ իտէն վէ Օսման-
լըլարը թիւճաթա մէճպուր գըլան պիր
մուհաթէպէտէն սօնրա , Ալաալիլ էօ-
նիւնտէ վիլունտ իթմիլլէր օգոստոս 13 տէ
պիր հիւճուս օրաեա գալթ իլլէմիշ տիր :

« Օսմանլըլար ֆէվգէլատէ պիր ճէ-
սարէթլէ քէնտիլլէրին մուհաթաղա
իթտիլլէրինտէն , տէօրթ եիւլ նէֆէր
թօրճուլարտան եալընըզ Էլլիսիլ գալ-
մըշ , վէ եիւլ գաաաթ ինիլլէրինտէ սօն
նէֆէրիլլէրինէ գաաաթ թէլէֆ օլմուշար
տըր : Պին սէքիլ եիւլ նէֆէր սէշմէ
աաաքիլտէն պին իւլ եիւլ նէֆէրի
մէյոսանը հարապա տիւշմիւշ տիր :
Դէղալիլ մուհաթէպէ իտէն էհալիտէն
իւլ պին նէֆէրի թէլէֆ օլմուշ տուր :
Տիլէր գալէնալար , մէսլա Արաաշան ,
Պաաալիլ վէ Տիւստին արտարտա եա
հիւսնիլ թիւղալարըլա վէ եալաա ճէպ-
րէն թէսիլմ օլմուշար տըր : Պու արա
գըշ մէվիլիլ իւլթէ կէլտիլլինտէն

հիւրնէն ասաքիր իգամէ խտէրէք, պիր չօգ եւերտէն հիւճուժ իտէճէքէր իմիշ։
— Վագըթ զագէթասընտան ալաւ ռազ, տիւնքի նիւսխէմիզտէ տէրճ իթտիկիմիզ պիր խուսուսի մէքթուպ տա, Բուսլարըն, Գարօ վէ Արտազան, վէ Պայաղիտ թարաֆլարընա թէճա վուզ իթտիքէրինին իշարը սըրասընտա հիւմիւ շէհրինին իսմի տախի վիրիւ միշ տիր, հալպուքի պուշտա պիւլիւք պիր եանլըշլըգ վար տըր, մէղքէրը հիւմիւ շէհրի պիւլիւ հուսուսուսուսուզ օլան Արքա չաեք քէնարընտա քեա յին օրուպ, վէ Բուս օրտուսուտա օրա տա պուշտամագ տա տըր, վէ մէղքէրը շէհրէ Բուսլար Ալէքսանդրօր իսմի նի վիրիւք, տիմէք տիրքի, եա մէղքէրը մէքթուպու եազան հէր քիմի սէ, էրզրուստա օրտուսու հալտէ, տա հա հիւմիւ շէհրինին նէրէտէ պուշտուսու ղուսն պիւլէ պիւլմէմէքտէ տիր, վէ եա խոտ պուշտա տիր ճահիլ թարաֆլըն տան ուշտուրուսուսու տուր։

— Յիւրիպէ վէ Դօսօվաւտան զախիւրէ իւրաճը թահիլը մէմուսիւքէթէ ալըն տըղը միսլու, պու քէրէ տախի Այ տըն վիւսէթի տախիլինտէն խարիճէ զախիւրէ իւրաճը թահիլը մէմուսիւքէթէ ալընմը տըր։

— Ապրիլին ՁԱինճի կիւնիւ Օտէսա էթրաֆլընտա հալա բէք զիւրտէ սիւի օլմալա, իմանա կիրմէք իսթէեիպ ֆագաթ թօրքիլէրտէն գօրգմագտա պուշտան ինկիլիզ սէֆինէսի պիր թօր աթմը, վէ շու հալ Օսմանլը տօնան մասը կէլտի տիւէրէք, թէլաշ վէ հէ եէճանը աղիմէ սէպէպ օլմուշ օրտու ղուսու Մէսաթէ տ'Օտէսա զագէթաւոր եազքեօր։

— Բուսուգ, վէ Թունա սէվահիլ լէրինտէն պիր խալլի ֆամիւրալար Տէ րիսաաթէթէ կէլմէէ տէվամ իթմէք տէ տիրէր։

— Շիմտիւք գատար հաֆթաա իքի տէֆա Թունա թարիքի իլէ էւրօրա տան զագէթալար ալընպ սիւրաթլէ էւրօրա հալաալալէրի վէրիլմէքտէ ի տի իսէ տէ, պուշտան պէօլլէ հաֆթա տա պիր տէֆա թիւիսթէ, եա Պրէն տիրի, վէ եա Մարօրիւք թարիքի իլէ էւրօրաաան պիր հաֆթալըգ զագէթա ալընապիլէճէք տիր։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԶԱՆԴԱԿ

Պապական խնդիր — Պիոս Թ. ի յիսնամեայն — Վատիկան և Ռուսիա — Եկեղեցական կալուածք — Անկոնաք երախայ մը — Կայէթայի Տօրեհարձ — Նոր Վատիկանի մը — Լրագիր մ'ալ — Մայրապետի մը գիրք — Ռուսական համար։

Հուլիս, 14 ապրիլ 1877

Մեծարդոյ Բարեկամ,

Օրերը կ'անցնին և իրար չ'են նմանիր, երէկ միայն արեւելեան խնդիրն էր ամբողջ Եւրոպան զբաղեցնողը, այսօր բոլոր տէրութիւններն ու լրագիրները անկից աւելի Պիոս Թ. ի յաւույած խնդրովը կ'զբաղին։

Ձեզ գրեցի թէ ինչպէս Բահանայապետին ըրած տտենախօսութեան վերայ Գաղղիոյ և Անգլիոյ անդրաւելու նախնք յուզուեցան և ժողովքներ ընելով բողոքեցին Իտալական կառավարութեան շինած նոր օրէնքի դէմ։ Կըղերականայ այս յուզմունքը ահա երթալով սաստկանալու և ընդհանրանալու վրայ է ամեն կողմ, ամեն տեղ ժողովք ժողովոց կը յաջորդեն, և անսկիւրջաբար բողոքներ ու գանգաւաններ

կ'ըլլան Իտալիոյ համար։ Շարժումն այնպէս ահագին է, որ ինչպէս Գաղղիան այնպէս և հա Աւստրիան և Գերմանիան հարկ եղած միջոցները կը բաւեն ներքին որպէս զի իրենց երկրին մէջ խուսովութիւն մը չը ծագի այս շարժմանց երեսէն։ Իսկ Իտալիան որ և է խուսովութիւն մը պատահելուն բոլոր դժուրութեամբ զսպելու միջոցներ ձեռք առած իր գործը և միտքը առաջ տա։ Ներքէ կը նայի, ըսելով թէ ինքը իր երկրին և տիրած հողին մէջ ազատ է իր ուզած օրէնքը հաստատել և գործադրել։

Իմ վերջին նամակաւ յիշեցի թէ Փարիզու ոստիկանութեան վերատեսուչը հասարակաց խաղաղութեան համար յարմար դատած էր լուծել և խաբանել կղերականաց գումարած վերջին ընդհանուր ժողովը։ Անդրաւելուական Գաղղիայից այս բանին վրայ այնպէս նշտողած ու զայրացած են այս միջոցին, որ թողուք իրենց լրագիրներն ունէ մէջ Գաղղիոյ նախարարութեան դէմ թափած սրտերնուն դառնութիւնը ահա 3-4 օր առաջ ալ մի բողոք մատուցած են Հասարակապետութեան նախագահին և պահանջած, որ ոչ միայն իրենց թոյլտուութիւն ըլլայ հաւագուելու, այլ և Գաղղիոյ կառավարութիւնը մէջ նետուի Իտալիոյ կառավարութեան ձեռքէն ազատել Պապը, մի խօսքով անդրաւելուականութիւնը կ'ուզէ որ Պապին մարմնաւոր իշխանութիւնը վերադարձուի իրեն և Վիկտոր-Էմանուէլ յետ տայ Պապին ձեռքէն առած երկիրները։

Կղերականութիւնը շատ լաւ գիտէ որ այսօր Եւրոպայի մէջ չ'կայ մի տէրութիւն մը որ այս իր փափաքը և պահանջումը կատարելու համար Պապին օգնէ, գիտէ որ արդի Գաղղիան նաբօլէօն Գ. ի Գաղղիան չէ որոյ այնչափ կորուստը և վնասը 1849 ի սխալ և յիմար քաղաքականութենէն յառաջ եկաւ, գիտէ նաև որ Աւստրիան 1867 ի Սահմանադրութեամբը կապուած չ'է կարող այլ ևս օգնել Պապին ինչպէս ըրաւ ժամանակ մը և յետոյ ծանրապէս քաշեց իր ըրածին վնասը, այսու ամենայնիւ կղերականք բողոքովին իրենց յոյսը կտրած չ'են և կ'աշխատին։ Բայց այս վերջին տասը տարուան մէջ արեւմտեան Եւրոպան այնպիսի մեծ փոփոխութիւններ ունեցաւ քաղաքականապէս և աշխարհագրորէն որ կղերականայ այս յոյսը և անկախութիւնը անիրագործելի կատարեալ երազ մ'է։ Իտալիան իր քաղաքական վերածննդութեամբը զօրացած և Եւրոպական առաջին կարգի տէրութիւններէն մին դարձած, այլ ևս օտար տէրութեան մը կողմանէ Պապական խնդրոյ մը համար արշաւանք կրելէ ոչ կը վախէ և ոչ կը կասկածի, և Գերմանիան միշտ պատրաստ կեցած է Իտալիոյ օգնելու համար ելլէ հարկ ըլլայ։

Իմ կարծեօք և դատողութեամբ, Պիոս Թ. ի ատենախօսութիւնը և անդրաւելուականութեան ներկայ շարժումը ուրիշ արդիւնք չ'պիտի ունենայ բայց միայն այն որ Իտալիան աւելի աչքը պիտի բանայ և զգուշաւոր գտնուի ապագայի համար, և աւելի խիստ միջոցներ և օրէնքներ պիտի հաստատէ և գործադրէ կղերականութեան ոյժը և զօրութիւնը մաս առ մաս ջլատելու համար։

Եւ ի հաստատութիւն այս ըսածիս ահա լրագիրները կը ծանուցանեն թէ

Իտալական կառավարութիւնը այս միջոցին անդոյլ կը բանակցի կաթօլիկ մեծ տէրութեանց, այն է Գաղղիոյ և Աւստրիոյ հետ Պիոս Թ. ի յաջորդի ընտրութեան գործողութեանը մէջ համաձայն գտնուելու համար, և խելքէ գուրկ ըլլալու է մէկը կարծելու կամ ենթադրելու համար որ Վիկտոր Էմանուէլի կառավարութիւնը պիտի թոյլ տայ ընտրել իրեն հակառակող Պապ մը և պիտի չ'որհէ մի և նոյն ազատութիւն ներքէ որ տուած է Պիոսին։

Մինչ այս մինչ այն ահա Բահանայապետի յիսնամեայ Յօդաւանի առթիւ գալիք ուխտաւորաց հոտերը գալ ըսկըսաւ։ Մօնէպէն քաջուած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ բաղամիւ ուխտաւորք այն կողմերէն ճամբայ ելած են արդէն Հռոմ գալու համար, և Վատիկան լուր առաւ որ Գաղղիացի ուխտաւորները առաջիկայ մայիսի կէսին այս տեղ պիտի գտնուին։

Ամեն կողմ տեսնուած եպիսկոպոսաց աշխատութիւններն ու ջանքերը այնպէս ցոյց կուտան որ ամիսէ մը ուխտաւորաց կատարեալ բանակներ պիտի թափին Հռոմ, և ուխտաւորաց այս բաղամիւնը որ երբէք չ'է տեսնուած նըմանը, Վիկտոր Էմանուէլի կառավարութեան դէմ յոյց մը ընելու մտք է որ կղերականութիւնը հաւաքելու և հոս խրկելու ետեւէ է։

Ինչ պիտի ծնանի սոցա գալէն և ընելիք ցոյցերէն, պիտի ծագի ինչ ուղիով իւրեաներ և պիտի լինին արեւնահեղութիւնք, ահա այս է այս օրերս ամենուն բերանը պտտած խօսքերն և ունեցած երկիւղն։

Ասոր հետ մէկտեղ կան շատեր որ այս անհամար ուխտաւորաց գալէն հիմակուց ուրախութեան մէջ են։ Ամեն օր կը տեսնեն որ պատկեր և վարդաւան ծախողներու նոր մաղաքներ կը բացուին, և կահաւոր սենեակներու տէրերը հիմակուց իրենց գինեքը չափազանց բարձրացնելու վրայ են, սոքա բերանին բացած այնպէս կ'սպասեն ուխտաւորաց, որք կարծես բոլոր Եւրոպայի հարստութիւնը պիտի բերեն իրենց գրպանը լեցնեն։

Իսկ Վատիկանի համար ըսելիք չ'ունիմ, որովհետեւ ուխտաւորքնորա համար Գալիֆօրնիայի ոսկեհանք է։ Թողունք վեց ամսէ ի վեր ամբողջ Եւրոպայի և Ամերիկայի մէջ եղած դրամական առատ հանգանակութիւնները որք կ'ըլլան յանուն քահանայապետին, ահա այս օրուան իթալիա լըրագրին մէջ կը կարդամ թէ իւրաքանչիւր երկիրներէ ինչ ինչ թանկագին ընծայներ ալ պիտի բերուին և տրուին Պապին, այնպէս որ Պիոս Թ. ի հրամանաւ հիմակուց Վատիկանի ընդարձակ որահներէն մինը պատրաստուած է այն ընծայները հոն գտնելու համար։

Ինչ հարցնեալ ն'ալ ոչ Վատիկան և ոչ նորա թմրակահարք Վիկտոր Էմանուէլի Հռոմ նստելուն այնքան ներդանալու են, որովհետեւ նորա ներկայութեան պատճառաւ է որ իբրեւ բողոք կամ յոյց այնչափ հազարաւոր ուխտաւորներ լեցնելով հոս Վատիկանեան գանձարանը ոսկով և անդամանդով պիտի լեցան։ (Տէվաթի)

Յ. ՀՈՒՈՒՆԱՆՅԱՆ

ԻԼԱՆԱԹ

Սէրայը հիւճաւուն գարուստը դուռնաւորաւորըն պէհէր չ'իթիլու։

Դիճ ագչէ էլլի պէշ վէ ճիզմէլէրինին երեզ գըրգ պէշ վէ բսթապը ամիրէ նէֆէրաթ ճիզմէլէրինին իքի երեզ օթուզ տէօրթ ղըուչա իմալ վէ իթա սընա թալիպ պուշտուսուպ, իշպու նիսանըն երկիրմի սէքիզինճի կիւնի գաւարը գաթիլի վէրիլէճէկինտէն, թէն գիլիլլէ իթաեթ թալիպ օլանարըն եէվ մի մէղքիւրէ գատար խաղինէյի խասսա մէճլիսի իտարէսինէ կէլմէլէրի։

Թօրխանէյի ամիրէ իշին, միւսպաեա օլունաճագ պին օգգատան պին պէշ երեզ օգգաեա գատար մույի հընդիր իլէ, ալթը պին աեար չամ քէօմիւրիւնին, տօգսան իւչ սէնէսի նիսանըն երկիրմի եէտինճի չարչէնպիհ, վէ իւչ երեզ սէքսէն իւչ արշըն խօթուսուգ ինգարէ շալիսին երկիրմի սէքիզինճի բէնճէնպիհ, վէ պին իքի երեզ եէթմիշ իքի վարիլ էճնաա գարֆիչա իլէ օն պին անթաթար քօգ քէօմիւրիւնին տախի, սէնէյի մէրգումէ մայիսինին իւչինճի սալը, վէ երեզ եէթ միշ պէշ պին գըրյէ սըրա մէշէ քէօմիւրիւնին, տօգուզունճու բաղար իրթէսի, վէ օն պին օգգա տօն եաղընըն տախի օն պիրինճի չարչէնպիհ կիւնէլէրինտէ միւսադասաթ իճրա օլունաճագընտան, ֆիեաթլարըն թէնգիլիլլէ, իթայէ թալիպ օլանարըն, նիւմուս նէլէրինի կէթիլիպ, շէրայիթին անլա մագ իւղըն, պէեան օլունան կիւնիլէրտէ, Թօրխանէյի ամիրէ մէճլիսի լէվազիմ տայիլէսինէ միւրաճաաթ իլլէ մէլէրի։

ՏՈՒՆԱՆ ՅԱՊՐԻԳԱՍԸ

Իզմիտ Պուղտայ մէյտանընտա 36 նիւմէրօ իլէ մուրագգամ պուշտան տուխան ֆապրիգաթօրու Աթանաս վէ Գօաթանթի, պու տէֆա Տէր Ալիլէտէ Թահմին ճատտէսինտէ քեային 52 նիւմէրօլու մաղաղալը տէփօհանէ քիւչաա իտուպ, կիւղէլ թաթլըս էրթ օլարագէհլէն ֆիեաթլէ ֆիրուսթ օլունաճագընտան, բաղաթլու միւշթէրիլէրէ իւլան օլունուր։

1877 ապրիլ 22

Կէչէն բաղար իրթլիսի կիւնիւ սաաթ 8 բատտէլէրինտէ գաթըն պիրի, Ախաթթեա էօնիւնտէ, տէրունիտէ 3 պէշլիք գայմէ իլէ պիր գաշ իսանտան պիր թագըմ էլլաթ պուշտուշ օլունուշտան, սահիպի հէր քիմ իսէ մաթ պաամըզա միւրաճաաթ իլլէմէսի։

Ա Զ Դ

Գաւառական դպրոցի մը համար գոհացուցիչ ամսականով հայկաբան և տաճկաբան դասատու մը գտնել յանձնարարուած ըլլալով Արարատեան ընկերութեան գործ. ժողովին, կը հրաւիրեմք այս պաշտօնը ստանձնել փափաքող անձերը որ յայտարարութեանս թուականէն մինչև մէկ շաբաթ փութան ներկայանալ Պօլիս, Եօրդան, ճըլար, Ստանպուլ աղասը իսն թիւ 17, Մեծ. Պետրոս էֆ. Վասիլեանի գրասենեակը, հարկ եղած քննութիւնները տալու։

Կ. Պօլիս, 27 ապրիլ, 1877

ՍԱՀԻՊ ԱԶԷԹԱ

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Գալաթատա Բէնչէմիլի-բաղարընտա Կ. 41 Իբի խանընտա